

Ödev Kiplerini “Bir Yaptırım^(*)” Sabiti Kullanarak Gerçel Olanlara İndirgeme İle İlgili Yeni (Andersoncı-Olmayan) Yaklaşım Hakkında^(**)

(Modern yargı ve normlar mantığına yeni bir alternatif)

V. O. Lobovikov^(***)
Çeviren: Ayşegül Çakal^(****)

A. R. Anderson'a göre, ödev kipi “zorunlu” şöyle tanımlanmaktadır: $Op \leftrightarrow L(\sim p \rightarrow S)$. Burada “O” sembolü ödev kipi “zorunlu”, “L” gerçel kip “gerçekli” yerine geçmektedir; “p” önerme değişkeni anlamına gelmekte, “ \leftrightarrow ”, “ \sim ”, “ \rightarrow ” işaretleri ise sırasıyla “eşdeğerlik”, “değilleme”, ve “koşul” ifadelerini simgelemektedir. “S” sembolü, “yaptırım” olarak adlandırılan bir sabiti göstermektedir. Bu sabit, normu ihlal eden bir kişi için bazı olumsuz sonuçlar şeklinde yorumlanabilir. A. R. Anderson, şunu düşünür: Eğer yukarıda bahsedilen “zorunlu” kavramının tanımı uygun bir gerçel kipler mantığı dizgesi-ne eklenecek olursa, bu eklemenin sonucunu yeterli bir ödev mantığı dizgesi olur. Bu nedenle ödev kipleri “yaptırım” olarak adlandırılan sabit ile birleşmiş gerçel kiplere indirgenir. Ödev kiplerinin gerçel olanlara bu indirgenişi gerçektir mi? Bir taraftan, evet, öyledir, çünkü yeterli bir cezanın kaçınılmazlığı (gerçel gereklilik) her yasal düzen için esastır. Bununla birlikte, diğer taraftan, hayır, değildir, çünkü aslında, normların ihlalcii cezalandırmakla sonuçlanmayan bu tür ihlalleri vardır. Bundan dola-

yıdır ki, aslında, zorunluluk ile bu zorunluluğu ihlal etmenin yaptırımı arasındaki ilişki gerçel olarak gerekli bir ilişki değildir. Bu nedenle, benim görüşüme göre, A. R. Anderson'ın düzgüsel (normatif) mantık dizgesi olgusal değil istenen durumları tanımlar. Çünkü gerçek dünyada Op 'nin doğru ve $L(\sim p \rightarrow S)$ 'nin yanlış olması olanaklıdır, A. R. Anderson'ın yukarıda verilen “p zorunludur” nosyonunun tanımını kabul etmek için bir gerekçe yoktur. İncelenmekte olan bu yaklaşımda bulunan gerçekliğin rasyonel dokularını korumak olanaklı mıdır? Sanırım, evet. Fakat bu dokuları nasıl koruyabiliriz? Bu soruya yeterli bir yanıt verebilmek için yukarıdaki yaklaşımın geliştirildiği mantık paradigmasını incelemek rasyonel olacaktır.

Kanımca, A. R. Anderson'ın görüşü bunun gibi mantık doğudan uygulanması anlamına gelen bir mantık paradigmasına aittir. Bu paradigmayı daha iyi anlamak için düzgüsel mantık kuramını ele alalım. XX. yüzyılın ortalarında normlar kuramı, sembolik kipler mantığı temelinde mantıksal olarak formüle edilen bir kuramdı. Düzgüsel nosyonlar

(*) çev., “sanction”

(**) Türkiye Felsefe Kurumu'na 10-17 Ağustos 2003 tarihinde İstanbul'da düzenlenen “Yirmibirinci Dünya Felsefe Kongresi - Dünya Problemleri Karşısında Felsefe” etkinliğinde sunulan bildiridir.

(***)Usul Devlet Üniversitesi, Rusya

(****) Akdeniz Üniversitesi Felsefe Bölümü Araştırma Görevlisi

klasik-olmayan (Aristotelesçi-olmayan) kipler olarak düşünülmüştü. O zamandan beri normların kipler mantığındaki dikkat çekici gelişme ideal norm sistemlerini simgelemek için oluşturulan yapay dillerin hem mantıksal sentaks hem de mantıksal semantiklerinde başarılmıştır.

Adım adım mantıkçılar modern kipler mantığının bir suçun cezalandırılmasının gerçel zorunluluğu ile ilgili yasal sezginin incelenmesinde tek doğru yol olduğu ortak inanışını ortaya attılar. Hatta avukatlar bile mantıkçıların ortaya attığı bu ortak görüşü kabul ettiler. Bu nedenle, hemen hemen bütün araştırmacılar incelenmekte olan yasal sezginin yeterli formalizasyonu probleminin, normların yeterli bir kipler mantığı kurmadaki gerçek başarı problemi ile kesinlikle kesiştiği kararına vardılar. Burada, gerçek başarının, bir takım yapay dil vasıtasıyla yasal sezginin tam ve kesin bir simgesi ve matematiksel simülasyonu anlamına geldiği ima edilmektedir. Ayrıca başarıya burada olduğu gibi yalnızca mantığın konusu çerçevesinde ulaşılabileceği (ve ulaşılması gerektiği) de ima edilmektedir. Bu paradigma, başarılı dizgenin klasik-olmayan bir dizge olacağı beklentisine toleranslıdır, fakat ısrarla bunun bir mantık dizgesi olması gerektiği konusu üzerinde durur. Bununla birlikte, soyut metodoloji bakımından, şu sorulmalıdır: Bir suçun cezalandırılmasındaki gerçel gereklilik yasal idesinin yapısal-fonksiyonel açıklamasındaki bu somut izahat olanaklı tek yol mudur? Birbirine denk gerçel ve ödevsel kipler arasında bulunan esaslı bir biçimsel ilişkinin varlığına dayanan bu yasal ideyi yorumlayacak veya şekillendirecek esasen yeni bir görüş bulunabilir veya yaratılabilir mi? Bunun gibi

mantığın doğrudan (dolaysız) uygulandığı bu paradigma çerçevesinde, bu sorunlar ortaya çıkmaz ve tartışılabilir çünkü bunların tartışılması bu paradigmanın yerini başka bir paradigmaya bırakması anlamına gelir. Diğeri ne olabilir? Benim görüşüme göre, diğer paradigma mantığın dolaylı (araçlı) uygulanmasından biri olabilir. Dolaylı uygulanan mantık ne anlama gelir? Bence bu, mantığı analogi yoluyla kullanmaktır; şöyle ki mantığı özel olarak değil, analogi yoluyla dolaylı uygulanmasının mantıksal-olmayan alanına analogik bir şey olarak kullanmaktır. Bu tebliğde, mantığın bu tür dolaylı kullanımının somut bir örneğini sunacağım. Bu örneğin rolünü, XX. yüzyılın 70.'sinin benim tarafımdan ileri sürüldüğü aksiyonlar cebri oynamaktadır. 1985'te Helsinki Üniversitesi'nde aksiyonlar cebri üzerine verdiğim bir dersten sonra, J. Hintikka, “bu sık bir mantıklı analogidir” demişti. Sanırım tamamen haklıydı. Sadece analogi! Mantık, aksiyonlar cebriinde dolaylı olarak kullanılıyor. (İngilizce yazılmış olan kitabımda aksiyonlar cebrine bir giriş bulunabilir[2].) Bu tebliğde, aksiyonlar cebri bir suçun cezalandırılmasının gerçel gerekliliği ile ilgili yasal inancı incelemenin şimdiye kadar bilinmeyen bir yöntemi olarak kullanılmakta, ve bu nedenle, A. R. Anderson'ın normların kipler mantığı görüşüne yeni (dolaylı) bir yaklaşım olarak ele alınmaktadır.

Tebliğde kullanılan aksiyonlar cebri dilinin sembollerini tanıtalım. a ve c harfleri (bütün) eylemler, yani (tanım gereği) iki moral-yasal değer'den birine sahip olan serbest işlemler anlamına gelmektedir: ya g (iyi) ya da b (kötü). Na, Ha, Oa, Fa, Sa, Da, Ma, Pa, Ia, Ya sembolleri sırasıyla birli moral-yasal iş-

lemler (yargı fonksiyonları): <a'dan kaçınmak>; <a'nın olmayışı (yokluğu)>; <a'yı zorunlu yapmak>; <a'yı yasaklanmış yapmak>; <a'yı gerçel olarak olanaksız bir işlem yapmak>; <a'yı gerçel olarak gerekli bir işlem yapmak>; <a'nın olanaklılığından a üretmek>;

<a'nın bir izni>; <a'ya düzgüsel ilgisizlik>; <a'yı gerçel olarak rastlantısal bir işlem yapmak>. Aksiyonlar cebrinde yukarıda bahsedilen moral-yasal işlemlerin yargı-fonksiyonel anlamları aşağıda tablo.1'de tanımlanmaktadır.

Tablo 1.

a	Na	Ha	Oa	Fa	Sa	Da	Ma	Pa	Ia	Ya
g	b	b	g	b	b	g	g	G	b	b
b	g	g	b	g	g	b	b	B	b	b

<a+=c> sembolü, <moral-yasal biçimi a olan bir eylem, moral-yasal biçimi c olan bir eyleme formal-etikal olarak eşittir> ilişkisinin yerine geçsin. İncelenmekte olan cebirde, eylemler, ancak ve ancak moral-yasal biçimleri eşitse formal-etikal olarak adlandırılmaktadır. Tanım gereği, bir moral yasal biçim olan a, moral yasal biçim c'ye ancak ve ancak bu moral-yasal biçimler (a ve c) bu formlar içinde bulunan değişkenlerin moral-yasal değerlerinin herhangi bir olası kombinasyonu sonucunda özdeş moral-yasal değerleri (g veya b) edinirlerse, moral yasal biçim a, moral yasal biçim c'ye formal-etikal olarak eşittir denir.

Formal-etikal eşitlikler üzerinde çalışırken, sıklıkla bu eşitliklerin paradoksal olduğu yanığına düşülür. Nedeni ise, doğal dilde "dır", "anlamına gelir", "ima eder", "gerekir" sözcüklerinin "="+=" ilişkisinin yerine geçebilmesidir. Doğal dilde olduğu gibi aynı sözcükler mantıksal operasyonlar "eşdeğerlik (\leftrightarrow)" ve "koşul (\rightarrow)" yerine de geçebildiğinden, oldukça farklı "="+=" ve " \leftrightarrow " (ya da "="+=" ile " \rightarrow ") nosyonlarının tanımlanması, ve dolayısıyla, birbiri yerine geçmesi ile ilgili bir karışıklığa ula-

şılma olasılığı vardır. Bunun gibi paradoksal sonuçlara neden olan yer değiştirmeler aksiyonlar cebrinde kesinlikle yasaklanmıştır, çünkü bu cebre göre, "="+=" ile mantıksal eklemeler arasında mantıksal gereklilik ilişkisi yoktur [2].

Şimdi A. R. Anderson'ın ödev kiplerinin gerçel olanlara indirgenmesi ile ilgili yaklaşımı tartışmasına dönelim. Bu tebliğin başında, bir suçun cezalandırılmasının kaçınılmazlığı yasal ilkesi konusunda A. R. Anderson'ın formalizasyonu ile hareket edildiğinde empirik veriler ile mantıksal bir çelişkinin ortaya çıkacağı gösterilmişti. Bu yasal ilkenin bu tür bir açıklamasını yapmak için olgularla çelişki doğurmayan aksiyonlar cebrini kullanmaya çalışalım. Bunun için, bazı aksiyon-cebir ikili operasyonlarını tanıtmamız gerekir, şöyle ki, Kac – "a ve c'yi bir davranışta birleştirme", KOac – "a'yı c'ye dönüştürme (a'yı c'ye bırakma)", AOac – "a ve c davranışları arasındaki en iyi seçeneği ve uygulamasını dışlama (en çok iyi ya da en az kötü)", Aac – "a ve c ikilisinden en iyi (en çok iyi ya da en çok kötü) davranış seçeneği ve uygulamasını dışlamama", Gac – "a ve c aksiyonlarının değişimi", Cac – "c'yi a'nın uygulanmasına klasik

yanıt (tepki) olarak uygulama", CTac – "c'yi a'nın uygulanmasına Tolstoycu yanıt (tepki) olarak uygulama", CNac – "c'yi a'nın düzenlenmesine Nietzscheci yanıt (kısas-tepkisi) olarak düzenleme",

CEac – "c'yi a'nın düzenlenmesine tuhaf tepki (haksız-eşitleyici-tepki) olarak düzenleme". Aksiyonlar cebrinde, yukarıda bahsedilen ikili operasyonların mo-

Tablo 2.

a	c	Kac	KOac	AOac	Aac	Gac	Cac	CTac	CNac	CEac
g	g	g	b	b	g	g	g	g	g	g
g	b	b	b	g	g	b	g	b	b	b
b	g	b	g	g	g	b	b	g	b	b
b	b	b	b	b	b	g	g	b	g	b

ral-yasal yargı-fonksiyonel anlamı aşağıdaki tabloda tanımlanmıştır.

Yukarıda söylenenlerden yola çıkarak aslında ödev kiplerini "bir yaptırım" sabiti kullanarak (bu sabite dayanarak) gerçel olanlara indirgemek için yeni (Andersoncı olmayan) bir yaklaşım önermenin olanaklı olacağını düşünüyorum. A. R. Anderson'ın yukarıda tartışılan "zorunlu" terimine ilişkin tanımı yerine ben şu eşitliği öneriyorum: $Oa+=DCHab$. Bu tebliğde, DCHab'nin doğrudan bir tanımı verilmese de, DCHab fonksiyonunun değerini yukarıda tanımlanan b sabiti, a değişkeni, ve D, C, H operasyonları yoluyla hesaplamak olanaklıdır. (Benim tanımında, a harfi aksiyon-cebrinin moral-yasal değişkeni, ve b harfi de moral yasal sabit "kötü" yerine geçmektedir. Bu

olumsuz moral-yasal sabit, Ha'nın uygulanmasında "ceza" rolünü üstlenmektedir. A. R. Anderson'ın tanımı ile benimki karşılaştırılırsa yaklaşımımın A. R. Anderson'ınki ile benzer olduğu kolaylıkla görülecektir. Ancak bunlar tamamen aynı değildir. $Oa+=DCHab$ 'nin arkasından mantıksal olarak $Op\leftrightarrow L(\sim p\rightarrow S)$ gelmez. Bu nedenle, yukarıda eleştirilen $Op\leftrightarrow L(\sim p\rightarrow S)$ tanımının $Oa+=DCHab$ eşitliği ile bir ilgisi yoktur.

KAYNAKÇA

1. Anderson A. R. The Formal Analysis of Normative Systems // The Logic of Decision and Action. Pittsburgh: The University Pres, 1967. p. 147-205.
2. Lobovikov V. O. Mathematical Jurisprudence and Mathematical Ethics. Ekaterinburg, 1999.